IL-BIDWI

FOLJU MAHRUĠ DARBTEJN FIX-XAHAR MID-DIPARTIMENT TAL-BIEDJA

Editur, C. Zammit-Marmarà M.B.E.

Nru. 46 — IL-HADD, L-1 TA' OTTUBRU, 1944. — Nru. 46

KELMTEJN MILL-EDITUR

L-ISKOLA

QABEL il-Gwerra Hitler beda jipposa ta' ħabib ġdid ta' kulħadd. Beda jikkritika l-mod li l-Ingilterra kienet tiggverna l-Kolonji u d-Dominji tagħha u ipprova b'ħiltu kollha biex ifehemhom li taħt il-Ġermanja kieku jsibu ruħhom aħjar. Mussolini minnufih ifforma l-assi (il-fus) mal-Ġermanja u flimkien ma' Hitler bdew jippritkaw il-libertà tal-popli kollha! Żewġ nazzjonijiet, li l-popli tagħhom anqas kienu jistgħu jitniffsu, tiġihom ħniena minnuqqas tal-libertà ta' pajjiżi oħrajn!

Hitler beda wkoll jipprova jagħmel trattati mal-potenzi ta' qribu — trattati biex bihom jingannahom. "M'għandi l-ebda ħsieb nieħu t-tali territorju" kien igħid — u, wara erbat ijiem jinvadih bit-truppi tiegħu.

Lil Chamberlain ried ukoll ibellgħu r-ross billabra! *Jien m'għandix ambizzjonijiet territorjali iżjed fl-Ewropa*," kien qallu, u ftit wara kont taraħ jinvadi pajjiż biex taparsi jagħti l-*libertà* lill-poplu tiegħu! Iżjed ma jiekol, iżjed kien jaqbdu l-aptit!

Iżda pulitka li mhix ġenwina ma tistax iddum wisq. "*Tista' tidħak b'xi ħadd mill-poplu għal ftit żmien, iżda ma tistax tidħak bil-poplu kollu żżmien kollu!*"

Il-pulitka ta' Hitler kienet ingann; ma kenitx pulitika ġenwina. Hitler kien igħawweġ is-sewwa għall-fini jiet ta' rasu! Min igħawweġ is-sewwa ma jistax jirrenja fit-tul! L-istorja ta' dawn id-dittaturi hi eżempju mill-iżjed ċar għad-dinja kollha, għall-popli kollha u għal dawk li għandhom jew għad ikollhom f'idejhom it-tmexxija ta' poplu jew sezzjonijiet mill-poplu.

Hawn Malta forsi hawn jew jista' jkun hawn min jikkopja l-pulitika ta' Hitler fiċ-ċokon tal-problemi tagħna. Dak ikun żball kbir. Id-dritt ma hemmx isbaħ minnu!

Il-bdiewa huma bil-bosta konservattivi, iżda bin-nuqqas ta' l-iskola mhux dejjem jagħarfu l-ġid middeni! Kultant jemmnu lill-ħbieb, kultant lill-għedewwa. Ir-responsabbiltà ta' min jitkellem ma min mhux ta' l-iskola hi kbira. Jekk tmexxih ħażin hi wisq ikbar!

Biex il-bidwi ma jkunx jista' jinganna ruħu jiħtieġlu ħaġa waħda—*skola*!

Jekk il-bidwi jkun jaf jaqra u jikteb—jekk ikun jaf jagħmel ftit numri, hu malajr jagħraf imexxi l-affarijiet tiegħu.

Skola, skola u skola! Skola għal ulied il-bdiewa u skola ta' bil-lejl għall-bdiewa kbar.

It-tfal żgħar—ulied il-bdiewa—huma l-bdiewa ta' għada. Jiħtieġ imorru l-iskola—jiħtieġ jibqgħu l-iskola!

L-iskola tagħmel l-irġiel. L-iskola tgħallmek tirrispetta d-drittijiet ta' ħaddieħor u tiddefendi d-drittijiet tiegħek! Bl-iskola pajjiżna jgħaddi 'l quddiem.

IL-BIEDJA F'OTTUBRU

(*Editur tal-Propaganda*)

Fil-Għalqa

MA' dħul Ottubru l-arja tibda tfewweġ u jinħass il-frisk ta' temp niedi, li din is-sena beda qabel is-soltu; il-wiċċ tar-raba' minn Santa Marija 'l hawn diġà xxarrab b'xi ħalba xita. Għalkemm ix-xitwa għadha ma resqetx sewwa, iżda qiegħda wara l-bieb, is-sena tal-biedja, nistgħu ngħidu, li tibda minn dax-xahar. Wara l-ewwel raxxiet tax-xita li s'issa għamlet, aħna rajna li n-nixfa ta' wiċċ ir-raba' nkisret u ttaffiet u l-għelejjel li nżergħu bdew ihaddu bin-nebbiet tagħhom. Qabel ma jinżera' l-qamħ, il-maħlut u x-xgħir għan-niexef, il-bidwi jibda jaħseb biex jiftaħ fetħa l-art bil-moħriet biex jeqred ir-refgħan tal-ħaxix ħażin u biex l-art tkun tista' tarda' aħjar ix-xita. Issa li l-art ixxarrbet u rtabet, jixraq li l-bidwi jagħżaq bid-demel, sewwa jekk bil-banek kemm jekk bid-daqqa jew bil-fiesa biex l-art titlesta għaż-żrigħ tal patata u taħwil ta' prodotti oħra bħalma huma l-pastard, kaboċċi, piżelli jew pitravi.

Tajjeb jekk din is-sena ż-żrigħ tal-ful jitħalla għall-aħħar ta' Novembru mħabba l-budebbus. Iż-żara' jmissu jibda juri li kiber, u, għalhekk fejn dari meta x-xita tkun ftit bikrija, *għal San Luqa* (18 ta' Ottubru) ***fiż-żara' tkun tista' tinħeba għattuqa***, jiġifieri ż-żara' jkun beda jogħla ġmielu; din is-sena l-għattuqa tista' tinħeba qabel.

Fil-Ġnien tal-Ħxejjex

Aqla' mill-ħmiemel u ħawwel ix-xtieli tal-basal, krafes, kurrat, indivja u ħass, kif ukoll kaboċċi, pastard, brokkli u kaboċċi żgħar taz-zokk (*Brussels Sprout*). Għal min għadu ma żarax, jista' jfittex jiżra' l-ħmiemel tal-pitravi, ta' l-ispinaċi, tal-karroti, tas-sorfolja, tar-rvanell jew fiġel, u tax-xorta kollha ta' ħaxix tal-ħarifa u tax-xitwa maħsubin biex jitrabbew u jsawru mingħajr tisqija. Xettel malajr xi tadam taħt xi ħajt xemxi għall-kenn għal prodott tal-ħarifa u tax-xitwa, f'ħamrija mdemmla. Naddaf mill-weraq mitbiela l-ħmiemel tal-frawli. Il-patata bikrija tax-xitwa trid tintaqax.

Fil-Ġnien tas-Siġar

Is-siġar bħalissa għandhom jiddemmlu. Id-demel għandu jingħażaq bil-banek jew bid-daqqa fond ta' madwar sitt pulzieri u mhux iżjed. L-egħżiq ma għandux ikun wisq qrib lejn iz-zokk sabiex l-egħruq ma jimtessux. Għandna niftakru li s-siġra tikber bl-egħruq tal-fond u tagħmel il-frott bl-egħruq tal-wiċċ u għalhekk ma għandniex innaqqsulha mill-egħruq tal-wiċċ bl-egħżiq. Mhux ta' min jagħti demel iżżejjed il-għaliex b'hekk is-siġra tista' tinfexx fil-weraq bi ħsara tal-prodott. It-tidmil tas-siġar ma għandux isir ħlief darba kull tlieta jew erba' snin. Id-demel għandu jkun misjur sewwa.

Bħalissa jistgħu jitqallbu x-xtieli tal-lanġas, tal-pruna, ta' l-isfarġel u tat-tuffieħ, ukoll jekk għadhom ma neżgħux mill-weraq, iżda wieħed għandu jneżżagħhom mill-weraq u jħallilhom xi tnejn fit-truf ta' kull fergħa. B'hekk, billi għadha s-sħana, dawn ix-xtieli dlonk ixenxlu u jaqbdu qabel ma tasal ix-xitwa. Ix-xtieli tas-siġar li jitħawlu bħalissa għar-rebbiegħa, meta jibdew jikbru, ikunu iżjed b'saħħithom minn dawk li jitħawlu fix-xitwa.

IT-TORBIJA TAL-FNIEK

(C. Zammit Marmarà, M.B.E.)

WIEHED mill-annimali li t-torbija tagħhom tfendi l-aktar hu bla dubju ta' xejn il-fenek. M'hemm l-ebda annimal ieħor li t-torbija tiegħu tiħtieġ hekk ftit taħbit; u għalhekk il-fenek kien imissu jinżamm f'kull dar tal-kampanja u f'oħrajn fejn hemm wisa' adattat għal h. Hu jista' jinżamm kważi mingħajr spejjeż, u jekk t'nżamm indafa biżżejjed, il-fenek hu wkoll l-annimal li jimrad l-inqas. Il-vantaġġi li tagħti t-torbija tal-fenek għallike' ma j:nsabu fl-ebda xorta ta' annimal ieħor.

L-annimali, ikunu x'ikunu, jinħt:eġu ftit jew wisq xi ikel speċjali għalihom. Id-dieta tagħhom jinħtieġ li wieħed jimxi magħha u josservaha sewwa jekk irid li jirnexxi tajjeb. Fit-torbija tal-fniek ma nsibu xejn minn din id-dieta, u wieħed ma jistax igħid li xorta ta' ikel hi tajba għalihom fil waqt li xorta oħra hija ħażina. Il-fenek, fi ftit kliem, jaddatta ruħu u jmur tajjeb kważi b'kull xorta ta' ikel, u għal dan biss, jekk mhux għal ħwejjeġ oħra, hu jmissu jkun imrobbi minn kullħadd, l-iżjed fejn hemm familji kbar.

Għaldaqstant dawk li huma mħajra li jrabbu animali tar-raba', u dan ma jistgħux jagħmluh għaliex forsi flus biżżejjed m'għandhomx, jistgħu jrabbu ftit fniek li, bħalma għedna qabel, barra mill-flus meħtieġa biex jinxtraw hu ma stess, jinħtieġu ftit jew xejn spejjeż biex jinżammu.

Dawk li għandhom daqsxejn ta' ġnejna, li fiha jistgħu jikkultivaw xi ftit ħaxix, isibu li għandhom vantaġġ kbir. Ukoll bosta mill ħaxix ħażin li jinbet fil-ġonna jista' jiġi mitmugħ lill-fniek.

Dawk li għandhom ir-raba', ma ngħidu xejn, huma f'vantaġġ wisq akbar, għaliex huma kważi dejjem isibu ħaxix x'jagħtuhom.

Dawk li jinħtiġilhom jixtru l-ikel jistgħu jfittxu l-iżjed ħxejjex irħas ta' l-istaġun. Kulltant wieħed ikun jista' jikseb xi karotti, patata rqiqa jew ħwejjeġ hekk bi ftit soldi.

Dawk li la għandhom ġnien u anqas raba' u anqas familji għandhom jiftakru illi l-fniek jistgħu jiġu mitmugħa bosta ħwejjeġ li soltu jintrimew, bħallikieku weraq ta' barra tal-kaboċċi, tal-pastard, tal-ġidra, tal-ħass, u ta' ħxejjex oħra, qxur tal-patata (li jkunu ndaf sewwa), qxur tat-tuffieħ ta' billudja, qxur tal laring, insomma kull ıimi tal-ħaxix basta jkun nadif. Bċejjeċ tal-ħobż, ħobż iebes u fdal minn dan ix-xorta hu kollu ikel tajjeb għall-fniek.

Il-ħxejjex kollha li semmejna jistgħu jiġu mitmugħa nejjin, barra mill-qxur tal-patata, u dan jew għandu jiġi mgħolli jew mixwi jew infurnat. Il-ħobż frisk jista' jiġi mqatta' bċejjeċ żgħar jew aħjar jiġi mixwi jew infurnat.

Ikla tajba ħafna għall-fniek tista' tintgħamel billi tqatta' rqiq xi bċejjeċ tal-frott li jkollok, qxur tal-patata ıfurnata, xi biċċiet ħaxix u x: ftit ħobż iebes. Dan jista' jiġi m:tmugħ waħdu jew inkella jiġi kollox imħallat ma' xi ftit nuħħala ħoxna.

Sew fix-xitwa u kemm fis-sajf l-ilma tal-fniek għandu jitb'ddel kulljum. Il-fenek xejn inqas minn annimal ieħor jiħtieġlu l-ilma biex jiġi 'l-quddiem u jikber kemm imissu. Jagħmel żball min jaħseb li l-fniek ma jixorbux.

L-ilma jgħin biex l-ikel jgħaddi mill-istonku aħjar, isaffi d-demm u b'hekk il-fenek ikun iżjed b'saħħtu u jimrad wisq inqas. Il-fenka li jkollha ż żgħar tinħtieġ ħafna ilma. sew qabel u kemm wara l' jkollha. Nuqqas ta' ilma hu l-kaġun l: bosta drabi l-fenka tiekol liż-żgħar tagħha stess.

L aħjar ħaġa għall-ilma hu l-fuħħar. Il-landa qatt ma hi tajba. L-ilma għandu jitbiddel kulljum. u fejn tagħmlu, ikun x'ikun. għandu jiġi maħsul sewwa spiss. u darba kull ħmistax għandu jiġi diżinfettat.

Il-fnieq żgħar jitħallew m'ommhom biss sakemm ikollhom tmien ġimgħat. Wara għandhom j:twarrbu għalihom.

Il-ħa'ib tal-fenka għal ħabta tar-raba' ġimgħa wara li jkollha ż-żgħar jibda jonqos kulljum. allura ż-żgħar jibdew isibu ruħhom neqsin ftit ftit mill-ħalib t'ommhom. u allura tarahom ifittxu xi ħaġa oħra ta' l-ikel. Jum wara ieħor jibdew jieklu aktar milli jsibu, u meta inti twarrabhom minn m'ommhom. wara xahrejn. il-firda ma tagħmel ebda ħsara fihom u ma jħossuh:ex.

Xi minndaqqiet jiġri :illi l-fenka wara xahar tiddejjaq maż żgħar tagħha. għax tkun tr:d tlesti biex ikollha żgħar mili-ġdid. Meta wieħed jinduna b'dan. allura għandu jwarrab iż-żgħar u j:ħtieġ joqgħod ftit attent x'ikel jagħt'hom.

Lil dawn ikun :jiħtiġilhom ftit ħal:b tal-baqra jew tal-mogħża kuljum. ftit fil-għodu u ftit fil-għaxija. Għal razez tal fniek fin: allura wieħed jista' jagħtihom xi ftit ħobż mal-ħalib, xi ftit weraq fr'sk tal-ħaxix, bħal mhu tal-ħass. jew weraq tari tal-ġidra għandu jingħata kulljum, u ftit nuħħala ħoxna (granza) għandha titħalla dejjem fejn tintlaħaq minnhom.

Xi minndaqqiet j'ġr: illi l-fenka tmut. u għalhekk ikun jiħt'eġ li wieħed jieħu kura taż-żgħar minn kmieni.

Hawnhekk w'eħed ikollu jitma hu stess liż-żgħar, u j'nħtieġ allura jiftakar illi l-ħalib tal-baqra. kif ukoll tal-mogħża, huma wisq inqas sustanzjużi minn tal-fenka. Il-ħalib tal-fenka hu bil-bosta iżjed sustanzjuż: għalhekk fniek żgħar mogħt'jin jixorbu ħalib tal-baqra jew tal-mogħża ma jistgħux jiġu 'l quddiem. B:ex w:eħed iżid is-sustanza li tonqos. jista' jħallat miegħu ftit "ikel tat-trabi" l' jinxtara fil-bottijiet. Hawn Malta hawn ħafna marki tajba.

Bosta forsi j:stagħġbu meta ngħidu illi l-ħalib tal-fniek hu wisq iżjed għani minn tal-baqra. Dan aħna m'aħniex qegħdin ngħiduh bl-addoċċ. iżda hu bażat fuq studju kb'r. Il-ħalib tal-fenka, bħallikieku. fih għaxra u nofs fil-mija grass. filwaqt l: tal-baqra fih biss tlieta u nofs fil-mija.

Fuq kollox tiħtieġ l-indafa. L-indafa tbiegħed il-mard u żżomm fniek sbieħ u b'saħħithom.

Il-klima tagħna hu adattat ħafna għat-torbija tal-fniek, u billi, bħalma fissirna, huma ma jiħtiġux infiq wisq għall-ikel tagħhom. kull familja tal-kampanja u dawk li għandhom :l-wisa' u post tajjeb fejn irabbu ftit fniek m'għandhomx jonqsu li ma jrabbux minnhom: huma jfendu tabilħaqq.

Il-fniek 'mrobb'ja tajba huma flus imfaddla.

IL-BEBBUX

(C. Zammit Marmarà, M.B.E.)

L-IZJED ħaġa li tagħti fastidju fil-ġonna u fir-raba' fil-bidu ta' l-istaġun tax-xita hi bla dubju l-bebbux. Fil-ġonna jeqred 'x-xitel żgħar kollha tal-fjuri. u fir-raba' jeqred il-ħmiemel kollha li jsib. Ma hemmx pjanta li l-bebbux ma jmissx.

Il-bebbux huwa ermafrodit, jiġifieri li kull bebbuxu għandu oıgani ta' raġel u mara f'salt, Biex ibid ifittex ħamrija niedja u fiha jagħmel bejta daqs kwart ta' pulzier wiesgħa u xi pulzier u nofs fonda. F'din il-bejta jbid ma' dwar sittin bajda u jgħattiha bil-ħamrija.

Fi żmien 15-il-ġurnata l-bajd ifaqqas u bebbux żgħir ħafna joħroġ minn dik il-bejta. u jfittex pjanti torja biex jiekol minnhom.

Hi tassew ħaġa minn Alla li hawn Malta l-bebbux jittiekel, għaliex kieku ma kienx hekk, bil-għadd hekk kbir ta' ħitan tas-sejjieħ li għandna u l-kwalità tar-raba' tagħna. żgur li l-ebda pjanta ma nsalvaw. Ma għandna xi ngħidu xejn, l-aħjar irmedju biex neqirdu l-bebbux hu dak li nigbru b'ide:na mas-sebħ. Mas-sebħ ikun l-aħjar ħin billi l-bebbux aktarx jiekol il-pjanti ma' tul il-lejl u mas-sebħ wieħed aktaı isibu malajr.

Iżda l-bebbux irqiq—il-bebbux li jkun għadu jfaqqas, bil-kemm jidher—ma tantx wieħed jista' jarah u jiġbru.

Hu x'inhu. il-bidwi u d-dilettant jiħtiġilhom irmedju doppju, jiġifieri rmedju li joqtol il-bebbux u fl-istess ħin ma jħallix il-bebbux imiss ix-xitel li jkunu fil-ħmiemel.

Qxur kbir tal-laring mixħut fil-ħamrija, bċejjeċ ta' l-in'am u fliexken tal-fuħħar bil-qiegħ miksur imqegħdin firrkejjen umdi tal-ġnien jew għalqa jservu kollha bħala nases għall-bebbux, iżda dawn wieħed m'għandux imur ifittixhom mas-sebħ. b:lli l-bebbux f'dak il-ħin ikun għadu ma marx jistaħba fihom. L-aħjar hin li wieħed jiġborhom hu għall-ħabta ta' nofs in-nhar. Il-bebbux li jinġabar jista' wieħed jitfgħu ġo l-ilma bil-melħ biex joqtlu jew ġewwa l-misħun.

Għal dawk li għandhom it-tiġieġ jistgħu jagħtuh lit-tiġieġ.

FUQ IZ-ZUNTIER

TAHDITA BEJN ŻEWĠ BDIEWA

(*C. Zammit Marmarà, M.B.E.*)

PEPPI.—X'għandna, Ton, il-lum għandek xi ħaġa ġdida xi trid taf?

TONI—Ħallini nasal Pepp. Kif inti l-ewwelnett?

PEPPI—Mhux ħażin, grazzi, int intix tajjeb.

TONI—Bdejt negħja... insomma... l-ewwelnett għandi aħbar tajba għalik, madankollu; aħbar tajba għaliex obdejt dak li xtaqtni nagħmel inti.

PEPPI—Fakkarni, Ton, għax ma niftakarx x'għedtlek tagħmel?

TONI—Jiġifieri dwar l-iskola ta' bil-lejl... Bħalma weghedtek, nhar it-Tnejn mort ninkiteb, u ħadt xi erbgħa miegħi jinkitbu wkoll...

PEPPI—Bravu, bravu, għamilt biċċa bil-għaqal!

TONI—Isma' Pepp, issa jien nistħi mmur bil-basket fuq dahri jew bil-lavanja f'idi, taf? X'inkun irrid nieħu miegħi?

PEPPI—Tenodhomx biċ-ċajt, Ton. Miegħek ma jkollok bżonn tieħu xejn ħlief dak li jgħidlek is-Surmast. L-iżjed ħaġa li għandha ġġiegħlek tistħi hi l-injuranza li għadek fiha fis-sebgħu għoxrin.

TONI—Mela ġejt irrabjat għalija dal-għodu, jew?

PEPPI—Irrabjat le, imma l-fatti qegħdin hemm u ma jmerihom ħadd. Jekk il-bdiewa kif ukoll in-nies tal-kampanja jitgħallmu ftit l-iskola, ikun ta' ġid kbir għalihom u ta' ġid ikbar għal pajjiżna. Bis-saħħa ta' l-iskola fil-kampanja, skond l-idea tiegħi, inkunu għallinqas nistgħu nsalvaw il-għadd kbir ta' trabi li jmutu kull sena mħabba t-traskuraġni jew nuqqas ta' skola.

TONI—Għandek raġun....

PEPPI—Mhux jien biss, imma l-pajjiż kollu għandu jħambaq u jirżisti biex il-kampanja ma tibqax lura fl-iskola.

TONI—Mela tridna nsiru avukati u tobba lkoll?

PEPPI—Le... le... Ton. M'hemmx bżonn li wieħed jitgħallem skola ta' avukat jew tabib jew professjonist ieħor, għalkemm dan iċ-ċans għandu jingħata lil kulħadd. Ikun biż-żejjed li wieħed għallinqas ikun jaf jaqra u jikteb xi ħaġa bil-Malti u xi kelmtejn bl-Ingliż. L-aqwa hu li jkun jista' jaqbad folju bil-Malti u jaqrah.

TONI—Għandek tkun għandek fi ħsiebek xi ġurnal ieħor Pepp, xi ġurnal ġdid?

PEPPI—Ma tkunx ħaġa kbira xejn, iżda l-lum hawn ġurnali x'wieħed jista' jaqra, minn kull kulur u minn kull xorta. Iżda li tkun taf taqra ġurnal hi ħaġa sabiħa wisq, għaliex dawk ix-xnigħat foloz li kultant jew ta' spiss nisimgħu fil-kampanja ma nisimgħuhomx iżjed.

TONI.—Bħal ma għidtli darba, Pepp, ma nħallux min imexxina minn imneħirna.

PEPPI—Hekk hu. Bl-iskola tkun taf tagħraf it-tajjeb mill-ħażin; bl-iskola tkun tista' tisma' l-kniepen kollha, bl-iskola tkun taf tagħraf id-drittijiet tiegħek u dawk ta' ħaddieħor, u tagħraf iġġagħal lill-ħaddieħor jirrispetta d-drittijiet tiegħek bħalma jkun jinħtieġ li inti tirrispetta lil ta' ħaddieħor! Insomma l-iskola hi meħtieġa, skola, skola u skola!... Skola liż-żgħażagħ u skola ta' bil-lejl lill-kbar. Issa li ser tibda din l-iskola ta' bil-lejl, kull kampanjol, kulħadd... żgħar u kbar kulħadd għandu jaħseb għall-iskola.

TONI—Għandek raġun... għandek raġun...

PEPPI—Mingħajr skola kollox tagħmel iż-żejjed, mingħajr skola ma tkunx tista' tagħraf id-dmir kbir li għandek li tgħallem lil uliedek, ma tkunx tista' tagħraf id-dmir kbir tiegħek li trabbi lil uliedek u li tħarishom mill mard meta jkunu għadhom trabi u tiskansa l-mewt tabilħaqq kbira li hemm fuqhom... u ħaġ'oħra, bis-saħħa ta' l-iskola biss int ma tħallix min jidħak bik u tkun taf u tista' tgħix ta' veru ħaddiem kattoliku.

TONI—M'hemmx għalfejn tipprova iżjed tipperswadini, Pepp, għidtlek li jien ġa mort ninkiteb u li qiegħed ngħid lil sħabi jiġu jinkitbu wkoll. Siegħa kuljum la nafu li hi għall-ġid, ukoll mill-mistrieħ innaqsuha.

PEPPI—Sewwa wisq, hekk għandu jkun.

TONI.—Xtaqt issa nistaqsik ħaġ'oħra, Pepp... Nistħajlek li din is-sena osservajt illi kellna patata mimsusa bil-buħarrat iżjed mis-soltu. Tista' tgħidli x'inhi r-raġuni?

PEPPI—Ma rridx ngħid li kellna iżjed mis-soltu, iżda kienet waħda mill-iżjed annati li l-buħarrat ħadem fiha. Il-buħarrat hu wieħed mid-dud li jagħmel ħsara u jinsab l-iżjed fir-raba' tajjeb.

TONI—Għaliex?

PEPPI—Il-buħarrat iħobb raba' maħdum u ikkultivat tajjeb. Hu ma jinsabx biss f'artna iżda jinsab ukoll fir-raba' ta' l-Ewropa kollha, fl-Asja u fl-Affrika.

TONI.—Jgħidu li hu diffiċli biex issibu.

PEPPI—Il-buħarrat joħroġ iktarx mal-lejl u jittajjar ukoll. Fl-art jimxi bil-mod ħafna. Il-mara tbid għall-ħabta ta' April u Mejju taħt l-art u fejn issib tippreferixxi tbid fil-gżuz tad-demel. Tbid mijiet ta' bajd ta' lewn aħdar safrani li jfaqqas fi żmien 15 jew 20 ġurnata. Wara li l-bajd ifaqqas, iż-żgħar li ikun mingħajr ġwienaħ ma jdumux wisq fil-post, infatti wara xi jumejn jixterdu mar-raba' jew ġnien li jkun u kull wieħed imur igħix għal rasu.

TONI—Il-marelli! malajr jitgħallmu jdabbru rashom avolja ma jmorrux skola ta' bil-lejl?

PEPPI—Il-buħarrat mara tbid tliet darbiet kull staġun. Ta' min ikun jaf illi, meta wieħed iħalli d-demel mikxuf fl-għelieqi, hu jkun qiegħed jagħmel nassa għall-buħarrat, għaliex il-buħarrat ta' għelieqi fil-qrib malli jxomm id-demel itir għalih u jbejjed fih, għaldaqshekk, fix-xhur li semmejtlek...

TONI—...X'xhur huma?

PEPPI—Ngħidu aħna minn nofs Frar sa nofs Gunju tkun ta' ħsara kbira għalik li żżomm id-demel fl-għelieqi jew fejn jista' jiġi milħuq mill-buħarrat, għax tkun qed tonsbu u xxerrdu fir-raba' tiegħek...

TONI—Din ma kontx nafha ħej...

PEPPI. Dik hi l ewwel prekawzjoni li wieħed għandu jieħu, Ton.

TONI—Imma x'nistgħu nagħmlu biex neqirdu għalkollox dan il-misħut ta' buħarrat?...

PEPPI—Hemm ħafna jirrikkmandaw in-Naftalina trab. Innaftalina tajba imma għandna niftakru li din tgerrex lil buħarrat u mhux toqtlu. L-ewwel rimedju li għandna nagħmlu hu r-rimedju preventiv...

TONI—Minhu... minhu dan?...

PEPPI.—Rimedju preventiv, jiġifieri li tilqa' minn qabel. F'dawk l-inħawi fejn hemm il-buħarrat, meta nkunu nqallbu d-demel għandna dejjem nippruvaw insibu ż-żgħar u neqirduh. Għandna niġbruh ġo xi ħaġa tal-fuħħar jew tal-landa, iżda m'għandniex indewmuh wisq ma noqtluh wara li niġbruh għaliex issaħħa li għandu hi tabilħaqq kbira. L-injam, ikun oħxon kemm ikun oħxon itaqqbu, u l-landa ġie li taqqabha wkoll.

TONI—Il marelli x'saħħa għandu!...

PEPPI—Dawk il-bdiewa li għandhom il-buħarrat fir-raba' tagħhom jafu x'saħħa għandu l-buħarrat. Biċċa xogħol oħra li wieħed għandu jagħmel hi li wieħed iqalleb ir-raba' f'April, Mejju u Gunju, biex iż-żgħar u l-bejtiet inġibuhom għall-wiċċ, u nistgħu nħallu xi ftit tiġieġ jiġru waqt li qed nagħmlu dan ix-xogħol. It-tiġieġ inaqqru u jeqirdu ħafna minnhom.

TONI—Imma barra minn dan, ma nistgħux nixħtu xi ħaġa li noqtluh.

PEPPI—F'pajjiżi oħrajn jagħmlu għalf bil-velenu, għalf bittosku; dan jintgħamel bid-dqiq tar-ross u forfur tażzinku (zink phosphide), bid-doża ta' libbra u kwart fosfur taz-zinku għal kull ħamsa u għoxrin libbra dqiq tar-ross.

(*Jissokta fil-faċċata 4*)

FUQ IŻ-ŻUNTIER

(*Jissokta mill-faċċata 3*)

TONI—Ma nagħmlu xejn għal din, Pepp, għax Katrin tiegħi malli jkollha xi ftit ross titfgħu fil-forn u inqas tħallili minnu, aħseb u ara kemm sejra tħallini nitimgħu lill-buarrat...

PEPPI—Id-dqiq tar-ross jiġi l-ewwel magħġun għalih imbagħad iżżid miegħu l-fosfur taz-zinku. Issa għandek tkun taf li l-fosfur taz-zinku hu perikoluż ħafna, m'għandux jintgħaġen bl-idejn l-iżjed jekk ikollok xi qatgħa f'idejk, u l-inqas m'għandek tixrob mannifs il-gass tiegħu. Dan tagħmlu f'boċoċ żgħar u ixxerrdu ma' l-għalqa bil-lejl, jiġifieri wara nżul ix-xemx, u mal-lejl il-buħarrat jitla' għalih. Biss dan hu velenu qawwi, u fejn ixxerred minnu ma tridx tħalli annimali jiġru, inqas tiġieġ, għallinqas għal xi tnax il-jum minn meta xxerrdu fir-raba'.

TONI—Issa sejjer inħallik, Pepp, ma tridx tgħidli xi ħaġa hux?

PEPPI—Xejn Ton, nerġgħu niltaqgħu Hadd ieħor. Bilħaqq ħaġa oħra, ma rridx ninsa li nerġa' ngħidlek...

TONI—Biex immorru ninkitbu għall-iskola ta' bil-lejl żgur...

PEPPI—Dak għidtulek u nerġa' ngħidulek, iżda baqa minn dik, xtaqt li inti tavża lill-bdiewa kollha li għandhom l-indivja biex jorbtuha ħalli tibjad. Erbat ijiem oħra tibda tintrema kif inhi Biex ikomplu jsibu suq għaliha jinħtieġ tintrabat.

TONI—Ngħidilhom, mela le. Saħħa Pepp.

PEPPI—Saħħa, Ton.

TAGĦRIF FUQ IT-TORBIJA TAL-PAPRI

(*V. Rizzo*)

IT-TORBIJA tal-papri mhix hekk tqila daqs tal-flieles għaliex il-papri ma jomordux daqs it-tiġieġ. It-tifqis tal-papri isir l-aktar taħt qroqqa. L-isbaħ numru ta' bajd huwa minn ħdax sa ħmistax-il waħda. Il-bajd tal-papri jieħu tmienja u għoxrin ġurnata biex ifaqqas u l-flieles tal papri għandhom jintgħalfu 48 siegħa, iżda malli jfaqqsu għandhom ikollhom ilma għax-xorb f'xi ħaġa li ma jistgħux jidħlu fiha. Is-smida mħallta bil-bajd imgħolli iebes hija tajba ħafna. Jista' jingħata l-ħalib ukoll. Il-papri żgħar ma għandhomx bżonn ta' sħana bħal flieles, u jistgħu, jekk ikun hemm bżonn, jitneħħew minn mal-qroqqa wara ġimgħa. Wara li jitrawmu, smida mgħasda tkun bizżejjed għalihom. L-iktar ħaġa importanti hija li tgħtihom ftit u sikwit. L-aħjar għalihom huwa li jkollhom fejn jirgħu, u meta jkunu fil-magħluq, għandu jkollhom il-ġebel imkisser żgħir u l-ħaxix aħdar. Ilma nadif għax-xorb ma għandu joqos qatt. Wara disa' ġimgħat jew xahrejn jistgħu jitħallew jgħumu.

Il-papri jieklu ħafna iktar mit-tiġieġ u fil-waqt li għandhom ikunu mxebbgħin, jekk tagħtihom iż-żejjed jagħmlilhom il-ħsara. Jekk ikunu mċaħħdin mill-ikel waqt l-isvilupp tagħhom, dan ikollu effett ħażin wara żmien. Meta jikbru agħtihom il-ġwież fil-għodu, u għasida fil-għaxija. Aktar ikel fil-għaxija minn fil-għodu.

Jekk trid tfaqqas minn tiegħek, raġel ma' sitta sa tmien nisa huwa tajjeb. L-aħjar razza għall-bajd, hija l-"Indian Runner", papri żgħar, weqfin dritti, u jbidu bajd bil-qoxra bajda.

RAZZJONIJIET TA' ĊWIEŻ. — Il-biljetti tar-razzjon tal-ġwież għaż-żmien mill-15 ta' Settembru sal-14 ta' Novembru, 1944, kellhom jingabru mill-Għases tal-Pulizija bejn it-18 u t-30 tax-xahar li għadda. Il-kwantitajiet ta' razzjon għaż-żmien imsemmi hawn fuq huma skond ma jingħad hawn taħt:—

Għal kull żiemel, Xgħir: 100 ratal; għal kull Mezzu Kavallu, 80 ratal; għal kull Pony, 40 ratal; għal kull Bagħal, 100 ratal; għal kull Ħmar, 30 ratal u għal kull Majjal, Smida, 120 ratal. Tjur u Fniek: Xkora. Ix-xkora smida għal fniek u tjur jistgħu jieħduha sew nies li jrabbu dawn l-annimali kemm ukoll dawk li għandhom il-Biljett tar-Raba'.

IT-TORBIJA TAN-NAĦAL

(*C. Sant*)

NIBDEW issa ngħidu kif in-naħal jibda sa mill-ewwel jagħti l-frieħ.

Ferħ naħal, meta hu għar-riegla, kif ingħidu, jiġifieri regulari kif imissu, jibda biex jagħti sinjali li hu qorob biex jofroħ b'dan il-mod. In-naħal jibda b'waħdied idur fuq il-għatu tal-ġarra, jew madwar id-dħul; jekk jgħammar fil-kaxxi, jibda jdur fil-faċċata tal-kaxxa. Wara xi jumejn, jibda biex igeddes daqs ponn, u dejjem iżid sakemm ikber, b'mod li jsir wisq iżjed minn għanqud kbir għeneb—mhux irċippa tafux!—u jibqa' jżid sa għaxart ijiem. Wara dan iż-żmien, jekk hu jofroħ, dak in-nhar aktarx li l-gozz tan-naħal li jkun imraqqad barra—għax dan aħna nsejħulu traqqid—jibqa' bla ma jidħol ġewwa kif soltu.

Id-drawwa tiegħu hi li t-traqqid aktarx ikun mill-għabex saż-żerniq, jiġifieri minn għjieb ix-xemx sas-sebħ. Għad illi minn xi drabi jraqqad barra wkoll waqt ix-xemx, nerġgħu ngħidu li meta hu regulari, fil-għaxar jum li hu beda jraqqad barra, aktarx li jidħol kollu, jonqos xi ftit mill-ħidma, jibda jdur iżjed minn dari; il messaġġieri jżidu fil-ġiri u t-titjir tagħhom. Il-messaġġieri jibdew minn kif jaraw li hemm il-prinċipju tar-reġina jiġġerrew 'l hawn u 'l hinn biex isibu jikru d-dar .Meta jsibu post li jogħġobhom, iġibu magħhom il-kenniesa u dawn inaddfu kull ħmieġ li jkun hemm, u ġie li saħansitra tmur kumpannija naħal torqod hemm, u ġie li man-naħal imorru l-ibgħal ukoll. Il-ferħ—kolonja ġdida—aktarx li joħroġ jittajjar bejn l-għaxra u nofs u n-nofs siegħa (ħin naturali). Dan jibda biex jittajjar b'għanja li tismagħha daqs ħoss ta' ajruplan fil-bogħod. Jekk jirnexxilek li tara r-reġina ħierġa, għandek taraha tieqaf fil-bieb għal ftit ħin titfarfar, donnha qegħda tomxot. Hekk kif titlaq tagħmel ħoss differenti minn tan-naħal ħaddiem; id-dami ma jafdawha xejn, u warajha jitilqu jittajru xi ibgħal biex jiżżewġuha. Hi tagħżel wieħed li jidħrilha l-iktar qawwi u hawn isir iż-żwieġ u dlonk isir il-kuntatt. Ir-reġina, wara li tissaffa kif imiss, bil-ġiri tmur tingħaqad mal-kolonja tagħha, tidħol maddami u tagħmel sinjal billi tibda ttaqtaq hemm ġewwa, u erħilu n-naħal jibda b'ġirja waħda dieħel ferħan ħalla ħalla bla ma jaqta' u, f'kemm ili ngħidlek, jidħol kollu fil-post li jkunu għażlu l-messaġġieri.

Mal-ferħ il-ġdid joħroġ xi qadim ukoll; dan jieħu miegħu ma' saqajh it-tnejn il-polline (trab tad-daqna) għasel u xema' li jkun taħt abtejh u b'hekk ikun ta' wiri (tagħlim) għad-duqqajs li għadu kif foqos, u biex jibda x-xogħol bilgħaġla. Il-frieħ, qabel ma jitilqu minn ommhom, jaħżnu go fihom ħażna għasel sewwa biex jekk jagħmel xi maltemp, li ma jkunux jistgħu joħorġu, ikollhom biex igħixu għal xi żmien, kif ukoll biex jibdew ix-xogħol meħtieġ.

Ferħ naħal, meta hu minn omm qawwija, bejn wieħed u ieħor, jista' jkun ta' għadd minn 30 sa 50,000, u xi drabi ta' għadd ikbar ukoll.

(*Jissokta*)

KEMM IDUM BIEX IFAQQAS IL-BAJD TAT-TJUR

Tiġieġa, 21 ġurnata; Ċinja 30 ġurnata; Wiżża, 30 ġurnata; Dundjana, 30 ġurnata; Papra, 29 ġurnata; Farawna, 28 ġurnata; Faġjan, 24 ġurnata; Ħamiema, 18-il-ġurnata.

KEMM BAJD JAGĦMLU BEJN WIEĦED U IEĦOR FIS-SENA DAWN IT-TJUR LI SA NSEMMU

Tiġieġa (l-ewwel sena) 20, (it-tieni sena) 100, (it-tielet sena), 150; Papra, 60; Farawna, 40; Faġana, 30; Ħamiema, 20; Dundjana, 20; Wiżża, 18; Paguna, 12; Ċinja, 2.

KEMM JGĦIXU BEJN WIEĦED U IEĦOR DAWN L-ANNIMALI LI SA NSEMMU

Żiemel, minn 25 sa 30 sena; Bagħal, 20 sena; Ħmar, 18-il-sena; Gendus, 18-il-sena; Nagħġa, 13-il-sena; Mogħża, 16-il-sena; Fenek, 17-il-sena; Qattus, 17-il-sena; Kelb, 17-il-sena; Majjal, 14-il-sena.